

V MAKSESÜSTEEMID

Pankadevaheliste maksete arveldussüsteem

Eesti Pank osaleb euroala arveldussüsteemis TARGET alates 20. novembrist 2006, mil Eesti Panga reaalaajaline kiirmaksete arveldussüsteem (EP RTGS) liideti üleeuroopalise kiirmaksete süsteemiga TARGET¹. Kui seni korraldas keskpank pankadevahelisi arveldusi vaid Eestis, siis TARGETi kaudu pakub ta finantssektorile ka välisarvelduste kanalit.

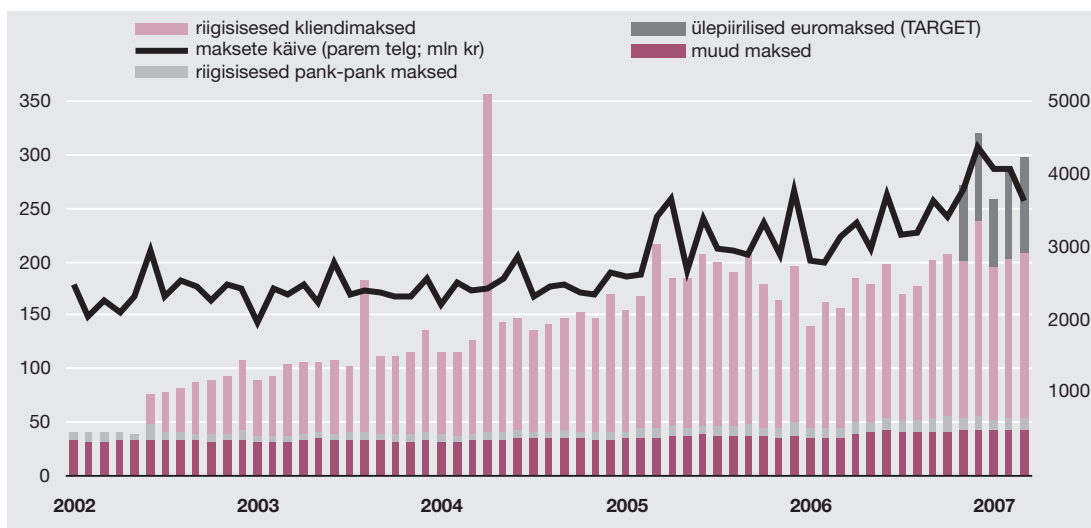
Liitumine TARGETiga realiseeriti läbi Itaalia Keskpanga. Peale Eesti Panga liitus TARGETiga veel neli EP RTGSi liiget: OMX Tallinn, AS Parex Banka Eesti filiaal, AS Sampo Pank ja Svenska Handelsbanken AB Eesti filiaal.

Koos TARGETiga liitumisega pikendati ühe tunni võrra ka tavamaksete arveldussüsteemi ESTA tööpäeva. Seega toimub 2006. aasta sügisest Eesti

Panga vahendusel jaemaksete arveldamine ajavahemikul 8.00–18.00. Kümnennda failivahetusperioodi lisamine on arvelduste päevamustrit ühtlustanud, vähendades esimeses failivahetusperioodis arveldatud maksete arvu.

EP RTGSis arveldatud maksete arv on aastaga 52% võrra kasvanud (vt joonis 1). Kasv on tingitud ülepiiriliste eurodes algatatud TARGETi maksete lisandumisest. Eesti pangakliendid algatavad keskmiselt 67 eurokiirmakset päevas ja Eesti klientidele laekub iga päev keskmiselt 5 TARGETi vahendusel makstud makset.

Keskmiselt arveldati EP RTGSis 2007. aasta I kvartali lõpuni libiseva aasta jooksul päevas 274 makset, millest 79% moodustavad kliendimaksed. Pangaklientide algatatud riigisiseste kiirmaksete keskmine suurus oli 3,9 miljonit krooni. Ülepiiriliste euromaksete keskmine suurus on oluliselt väiksem, jäädes 240 000 krooni tasemele. EP RTGSi vahen-



Joonis 1. EP RTGSis arveldatud maksete arv päevas ja kuu keskmine päevakäive

¹ Tänapäevase TARGETi asemele arendatava ühisplatvormil töötava süsteemiga TARGET2 katavate Eesti Pank ja Eestis tegutsevate krediidiasutuste ühineda kolmandas laines 19. mail 2008. aastal.

dusel arveldatud maksete keskmine käive kasvas 16% võrra, ulatudes 3,2 miljardi kroonini päevas. Suurima osa käibest (47%) moodustasid endiselt pankade ESTA tagatiskonto tehingud.

ESTAs arveldatud maksete arv kasvas aasta jooksul stabiilselt – 15% võrra keskmiselt 85 000 makseni päevas (vt joonis 2).

ESTA keskmine päevakäive on samuti järjest suurenenud. Aasta jooksul kasvas keskmine käive 37% võrra, ulatudes 2006. aasta detsembris rekordilise 1,6 mld kroonini. Tavamaksete arveldussüsteemis arveldatud maksete keskmine suurus oli vaadeldaval perioodil 15 700 krooni.

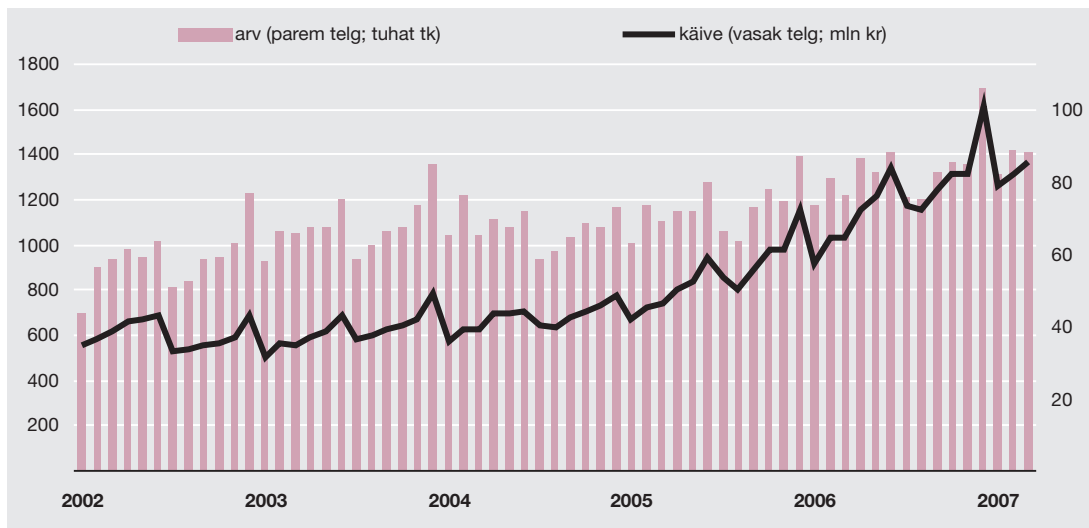
Arveldussüsteemide ESTA ja RTGS käideldavus

2007. aasta I kvartali lõpuni esines EP RTGSis aasta jooksul kümme tõsist tõrget². Intsidendide põhjuseks olid tarkvaravead ja häired võrgu töös. ESTAs

oli nimetatud ajaperioodil samuti kümme tõsist tõrget. Käideldavuse katkemist põhjustasid süsteemi uuele tehnilisele platvormile üleminekust tingitud muudatused. Tõrgete põhjused on analüüsitud ning tekkepõhjused kõrvaldatud. Viimase 12 kuu ei ole Eesti Panga hallatavates arveldussüsteemides ette tulnud tõrkeid, mis oleksid ohustanud finantssektori toimimist.

Maksesüsteemide järelvaataja hinnang väärtpaberitehingute reaaliajalisele arveldusteenusele

Eesti Väärtpaberikeskuse (EVK) vahendusel algatatud riigisisestest väärtpaberitehingutest tulenevate rahaliste nõuete ja kohustuste täitmine on seni leidnud aset üksnes nende netopositsioonide arveldamisena. Krediitiasutustest kontohaldurite netopositsioonide rahapoole³ arveldused toimuvad Eesti Pangas asuvatel EP RTGSi kontodel börsitehingute puhul üks kord ja börsiväliste tehingute pu-



Joonis 2. ESTAs arveldatud maksete arv päevas ja kuu keskmine päevakäive

² Riskihalduse protseduurireeglite järgi loetakse tõrget tõsiseks, kui intsidend puudutab mitut süsteemiosalist või toob kaasa talitluspiidvuse rakendamise või arveldussüsteemide käideldavuse languse.

³ Väärtpaberiarveldus toimub läbi kahe süsteemi: väärtpaberite arvelduse väärtpaberikontodel ja rahapoole arvelduse rahakontodel.

hul kolm korda päevas (kell 11.30, 13.45 ja 15.45). Piiriüleseid EVK ja teiste OMX gruppi kuuluvate depositeeriumide vahendusel algatatud börsiväliseid tehinguid on saanud teha depositeeriumidevaheliste korrespondentkontode kaudu üksnes ilma rahalise makseta tehinguna⁴. Piiriülestest börsitehingutest tulenevate nõuete ja kohustuste arveldamiseks on depositeeriumid aga võimaldanud ka makse vastu kombineerides arveldust keskpangas ja korrespondentpanganduse teenust.

Selleks, et pakkuda eriolukordadeks efektiivset lahendust ja võimaldada piiriülestest börsivälisest tehingutest tulenevate nõuete ja kohustuste makse vastu arveldamist, tõi EVK koostöös Eesti Panga ja Eestis tegutsevate krediitiasutustega turule väärt-paberitehingute rahapoolse **reaalajalise makse vastu arveldamise teenuse (RT DVP)**. Uut teenust pakutakse alates 30. aprillist 2007.

Makse vastu tehtava tehingu korral vahendavad väärt-paberikonto haldurid nii väärt-paberite kui ka raha liikumist. Ostetud väärt-paberid jõuavad ostja väärt-paberikontole ja müügist saadud raha müüja arvelduskontole kohe, kui raha on EP RTGSis ostjat esindava krediitiasutusest kontohalduri kontolt üle kantud müüjat esindava krediitiasutuse kontohalduri kontole.

Kuna RT DVP teenusega vähenevad arveldussüsteemide riskid, siis on järelevaataja hinnangul selle teenuse rakendamine põhjendatud ja tervitav. RT DVPga sarnase funktsionaalsuse arendamine oli arutluse all juba EP RTGSi juurutamise ajal, kuid kuna sel hetkel puudus turuosalistel selle teenuse vastu huvi, siis seda RTGSi käikuminekul 2002. aasta alguses pakkuma ei hakatud.

Finantssüsteemi sujuvaks toimimiseks peab RT DVP teenuse funktsionaalsus tagama, et krediitiasutused saavad ise oma likviidsust juhtida, mis on eriti tähtis kriisiolukordade puhul. Seetõttu peab arveldussüsteemi järelevaataja RT DVP teenuse rakendamisel oluliseks järgmisi tingimusi:

- 1) RT DVP maksejuhiste prioriteet RTGSis on neli või madalam⁵;
- 2) arveldussüsteemi osapoolte, eriti EVK ja krediitiasutuste vahelised volitused on selgelt sõnastatud ja nendest ei tulene täiendavaid riske arveldussüsteemidele ega finantssüsteemile tervikuna;
- 3) teenuse hind katab teenuse pakkumiseks tehtud ja käigushoidmise kulutused ning on EP RTGSi hinnakirjas eraldi välja toodud.

⁴ Rahalise makseta tehing tähendab, et väärt-paberiarveldus ja rahaarveldus toimuvad teineteisest sõltumata ehk nende vahel puudub otsene seos.

⁵ EP RTGSis kannavad maksejuhised prioriteeti 1st 5ni. Esimest prioriteeti kandvad maksejuhised on kõige kõrgema tähtsusega ja täidetakse esimeses järjekorras ning viiendat prioriteeti kandvad maksejuhised kõige madalama tähtsusega ning täidetakse siis, kui kõrgema tähtsusega ehk prioriteediga 1–4 esitatud maksejuhised on täidetud.